

TRADICIJOS IR DABARTIS

Liaudies meistrė

Odeta Tumėnaitė-Bražėnienė

KARPINIAI • RAIŽINIAI • MARGUČIAI

Liaudies meistrė

Odetā Tumėnaitė-Bražėnienė

KARPINIAI · RAIŽINIAI · MARGUČIAI

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

UDK 741(474.5)(084)
Br143

Sudarytoja
Violeta Dubnikienė

Dailininkas
Arūnas Pretgauskas

Fotografas
Arūnas Baltėnas

Vertėja
Aušra Simanavičiūtė

Redaktorė
Marytė Siušinskaitė

© Lietuvos nacionalinis muziejus, 2014
ISSN 2351-728X
ISBN 978-609-8039-56-6

TURINYS

Tradicijos ir dabartis. Elvyda Lazauskaitė	7
Odetos Tumėnaitės-Bražėnienės kūryba. Violeta Dubnikienė	9
Odetos Tumėnaitės-Bražėnienės kūrybai svarbios datos	17
Popieriaus karpiniai	19
Linoraižiniai	109
Medžio raižiniai	153
Margučiai	161
Traditions and the Present. Elvyda Lazauskaitė	207
Creative Work of Odeta Tumėnaitė-Bražėnienė. Violeta Dubnikienė	209
Highlights of Odeta Tumėnaitė-Bražėnienė's creative career	215

© 1997, 2000

TRADICIJOS IR DABARTIS

Lietuvos nacionalinio muziejaus Etninės kultūros skyriuje saugomi didžiausi Lietuvoje tradicinės liaudies kultūros rinkiniai visapusiškai atspindi liaudies meno, verslų, amatų, buities ir papročių tradicijas. Kolekciją sudaro XVIII amžiaus pabaigos ir XX amžiaus pirmos pusės daiktų rinkiniai ir juos papildanti gausi ikonografinė medžiaga. Rinkinio pradžia – Jono Basanavičiaus rūpesčiu įkurtos Lietuvių mokslo draugijos sukauptos kryždirbystės, juostų, verpsčių, muzikos instrumentų kolekcijos, papildytos Stepono Batoro universiteto Etnografijos muziejaus ir Mokslo bičiulių draugijos rinkiniais. Daugiausia eksponatų surinkta nuo 1949 metų muziejaus rengiamose etnografinėse ekspedicijose; iki šiol jų įsigyjama ir iš privačių asmenų. Nuo XX amžiaus vidurio tradicinės liaudies kultūros rinkinys nuolat papildomas ne tik muziejinę vertę turinčiais liaudies menininkų darbais, bet ir liaudies meistrų kūrybą fiksuojančia vaizdo ir fotomedžiaga.

Apie dabarties liaudies meną ir jo kūrėjus rašoma 1991 metais pradėtame leisti metraštyje *Etnografija*. Sklaidai skiriamos muziejuje rengiamos konferencijos ir parodos. 1998 metais surengtoje konferencijoje aptarti etnografinės ikonografinės medžiagos rinkiniai (skaityti pranešimai išspausdinti 1999 metais išleistame serijos „Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka“ sąsiuvinyje *Lietuvių etnografijos ikonografija*). 2009 metais surengta paroda ir jos katalogas *Senoji Lietuva* supažindino su Rusijos valstybiniame etnografijos muziejuje saugomu lituanistinės medžiagos rinkiniu. 2011 metais pradėta leisti lietuvių etninės kultūros fotoarchyvų serija.

1992 metais parengta ir nuolat atnaujinama kryždirbystės ekspozicija sudaro organišką liaudies kultūros nuoseklios ekspozicijos dalį. Kaip tradicinės kultūros tęstinumo apraiška eksponuojami liaudies menininkų darbai. Aktyviai dalyvaujama atkuriant ir populiarinant tautinį kostiumą – muziejuje įsteigtos Tautinio kostiumo dirbtuvės, kuriose atkurtų kostiumų paroda „Tautinis kostiumas – graži ir nesenstanti mada“ buvo atidaryta 2014 metų liepos 6 dieną, pirmą kartą Jubiliejinėje dainų šventėje minint Tautinio kostiumo dieną.

Dabartiniam liaudies menui ir jo kūrėjams populiarinti rengiamos parodos, leidžiami katalogai. Tradicija tampa Primityviosios tapybos konkurso Monikos Bičiūnienės premijai laimėti paroda, rengiama kartu su Vilniaus krašto tautodailininkų bendrija (katalogas *Primityvioji tapyba*, 2012). 2013 metais kartu su Vilniaus etninės kultūros centru

muziejuje surengta pirmoji respublikinė tradicinių sodų ir šiaudinių puošmenų paroda (katalogas *Sesė sodų sodina*, 2013).

Ši liaudies kūrybos pažinimui ir sklaidai svarbi muziejaus veiklos kryptis žadina domėjimąsi tautos meninės kūrybos palikimu ir rodo, kad šiandien dar yra nemažai visuotinio pažinimo ir pripažinimo vertų talentingų meistrų, sugebančių panaudoti protėvių kūrybinį palikimą ir suteikiančių jam galimybę naujai atgyti dabartyje.

Pradedama nauja leidinių serija „Tradicijos ir dabartis“ skirta detalesnei pažinčiai su liaudies meistrais; tikimasi, kad ji tarnaus ir liaudies meno tyrinėjimams, skatins kurti ir suvokti paprastą tiesą – kol tauta įstengia suvokti tradicijas ir sugeba kurti, ji yra gyva tauta.

Elvyda Lazauskaitė

ODETOS TUMĖNAITĖS-BRAŽĖNIENĖS KŪRYBA

Liaudies meistrė ir pedagogė Odeta Tumėnaitė-Bražėnienė iš balto popieriaus lapo gali iškarpyti bet ką – medį, gėlę, vasarą, žiemą, žemę, dangų ir, kaip sako ji pati, *visą savo gyvenimą*. Ir tai nėra vienintelis jos talentas. Ji puikiai raižo raižinius, margina margučius, kuria eilėraščius, iliustruoja leidinius, dalyvauja edukacinėje ir visuomeninėje veikloje. Per trisdešimt kūrybos metų yra surengusi per 70 asmeninių parodų, dalyvavusi daugiau kaip 200 parodų Lietuvoje ir užsienyje, ne vieną kartą tapusi jų prizininke ir laureate. Ji yra respublikinės konkursinės liaudies meno parodos „Aukso vainikas“ laureatė ir ilgiausio karpinio autorė.

Odeta Tumėnaitė gimė 1964 metų birželio 10 dieną Rokiškio rajono Keležerių kaime. Augo gražios gamtos apsuptame vienkiemyje, tarp tetos ir močiučių išaustų lovatiesių ir nunertų staltiesių. Ją mažą jaudino alyvomis apsodintas pakelės kryžius, stebino mamos išskutinėti margučių raštai ir vakarais širdį glostančios tėvo armonikos melodijos. Mokėsi Keležerių pradinėje ir Obelių vidurinėje mokyklose, 1982–1986 metais Vilniaus pedagoginiame institute (dabar – Lietuvos edukologijos universitetas) studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Dar vaikystėje pajutusi nenumaldomą norą kurti domėjosi įvairiaisiais menais – literatūra, daile, muzika. Troškimas kurti ir pažinti meno pasaulį atvedė į Airijos Sapranavičienės vadovaujamą dailės studiją, kurioje labiausiai susižavėjo karpiniais. Studijos padėjo pažvelgti į meną pasaulio kultūrų simbolių kalba ir ja savitai prabilti karpiniuose. Antraisiais studijų metais pradėjo dalyvauti respublikinėse ir regioninėse karpinių parodose, 1984 metais surengė pirmą asmeninę parodą ir buvo priimta į Lietuvos tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendriją.

Baigusi institutą gavo paskyrimą dirbti lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Utenos politechnikume (dabar – Utenos kolegija). Utenoje sukūrė šeimą, su vyru Jurgiu augina keturis vaikus. Šeima jai yra įkvėpimo šaltinis ir griežčiausias kūrybos vertintojas. Šeimoje gyvena pasakos, svajonės, rūpesčiai ir visos ateities viltys. Ją džiugina, kad visi jos vaikai vaikystėje mielai karpė, kad sūnus Antanas prestižiniuose karpinių konkursuose yra laimėjęs prizines vietas ir ją „aplenkęs“, kad Adelė Lietuvos moksleivių liaudies dailės konkurse yra laimėjusi Sidabro vainikėlį (už skutinėtus margučius). Šiuo metu vaikai nebekarpo, tačiau mama įsitikinusi, kad rankos turi ilgą atmintį ir karpinius kada nors prisimins.

Karpymas Tumėnaitėi-Bražėnienei iš pomėgio tapo saviraiška – miniatiūromis, didžiuoliais siužetinėmis paveikslais, teminiais ciklais, atvirukais, ekslibriais, knygų iliustracijomis.

Sunku suskaičiuoti, kiek gražiausių karpinių yra sukūrusi. Darbų gausa byloja apie išmoningą fantaziją, temų ir raiškos įvairovę, kuri pasiekama be didelių pastangų, kai mintis seka mintį, karpinys – karpinį, kai nuolat grįžtant prie pamėgtų siužetų sukuriami paveikslų ciklai. Taip gimė ciklai: „Lietuva miniatiūrose“, „Senieji lietuvių amatai“, „Utenos krašto padavimai“, „Juoda-raudona“, „Metų šventės“, „Senieji Kriaunų kapinių kryžiai“, „Bažnyčios“, „Dvarai“, „Metų laikai“ ir kiti. Ciklus sujungiantis pagrindinis motyvas netrukdo kiekvienam karpiniui būti savitam.

Cikle „Lietuva miniatiūrose“ subtiliai perteikiamos grįžtančios į žmonių buitį tradicijos, šventės, ramybe alsuojantis gamtos grožis, sodybos ir žydintys sodai, gražiai suvešėję laukai ir nusvirusios varpų kekės. Simbolių kalba tarsi kviečiama dirbti bendrystėje, susitelkti ir iš naujo kurti tai, kas prarasta, kad tėvynėje viešpatautų taika, ramybė ir skalsa. Savo vietą karpinių pasaulyje randa bažnyčios, istorija alsuojantys ir šiandien atgimstantys dvarai ir pilys. Cikle „Senieji lietuvių amatai“ atgyja medinių aukštaitiškų pirklių siluetai ir kraičio skrynių ornamentika, gyvenimo kelius laiminantys pakelių kryžiai ir rūpintojėliai. Paveiksluose *Vakaras nuošaliame miestelyje*, *Vasaros rytas*, *Žvejo jaunystė* ir cikle „Juoda-raudona“ nuotaikingais džiaugsmų blyksniais ar liūdesio šešėliais nuspalvintos paprastų žmonių dienos. Kompozicijose *Pas močiutę augau*, *Eglė žalčių karalienė* ir *Jarotė ir Kastytis* ploniausiais linijų raštais naujai sušvinta lietuvių liaudies dainų, legendų, padavimų ir pasakų motyvai. Cikle „Metų šventės“ dažniausiai vaizduojamos Velykos, nes karpytoją labiausiai jaudina po žiemos nubundanti gamta. Kompozicijoje *Šv. Velykos* spinduliuoja pasikartojančiu augalijos, paukščių, angelų ir skambančių varpų ažūru apjuostas Velykų avinėlis; *Velykinės kompozicijos* pripildytos tradicinių audinių, verbų ar margučių raštais. Ciklo „Metų laikai“ paveiksluose *Pavasaris*, *Vasara*, *Ruduo* ir *Žiema* originaliai perteiktas kiekvienam metų laikui būdingas peizažas.

Daugybė karpinių persmelkti mitine pasaulio samprata. Gamtos, žmonių gyvenimo ar paros ir metų laiką nusakančiuose motyvuose ir kompozicijose vaizduojamas Gyvybės medis ne tik talpina sakralinio „pasaulio centro“, trinarės „dangaus-žemės-požemio“ ar analogiškos žmogaus laiko atžvilgiu „protėvių-amžininkų-ainių“ struktūrinės sampratos reikšmes, bet ir išreiškia cikliško augmenijos atsinaujinimo idėjoje įprasmintą gyvybės amžinumo esmę. Gyvybės medžio kompozicijose beveik visada įpintas paukščių motyvas. Paveiksluose *Vasarai įpusėjus*, *Prieverpstė*, *Ryto daina*, *Uogos prisirpusios*, *Močiutės langas* ir *Skambantis natiumortas* sirpsta uogos, paukščiai budina gamtą, kai kur medis su grakščiomis lajomis ir žiedų girliandomis išauga iš ąsočio ar vazono. *Vasaros ryto* paveiksle medžio kamienai apjuosia sodybą ir susilieja į vientisą lapų vainiką. Tautos

MAMOS ŠALIKAS

*Aš numėgsiu
savo sūnui šaliką,
kad svečioj šaly
nuo vėjų
jį apgintų.
O kai liūdna bus
širdy ir vieniša,
kad namus
ir Lietuvą
primintų...*

*Beržų šlamesį,
laukus
geltonų pienių
ir gandrų gražuolių
lengvą skrydį –
aš įmėgsiu,
kad vaizdai gimtinės
guostų,
nuramintų
ir sušildytų...*

*Būtinai įmėgsiu
savo ilgesį
ir laukimo raštus
išrašysiu,
kad dažnai
lyg maldą
jis kartotų:
„Būtinai
į savo Lietuvą
sugrįšiu...“*

Verbų sekmadienis.

Mamos skarelė.

Giesmynas

tėčio rankoj

kaimo bažnytėlėj.

Aštri verba

atsiveja mane

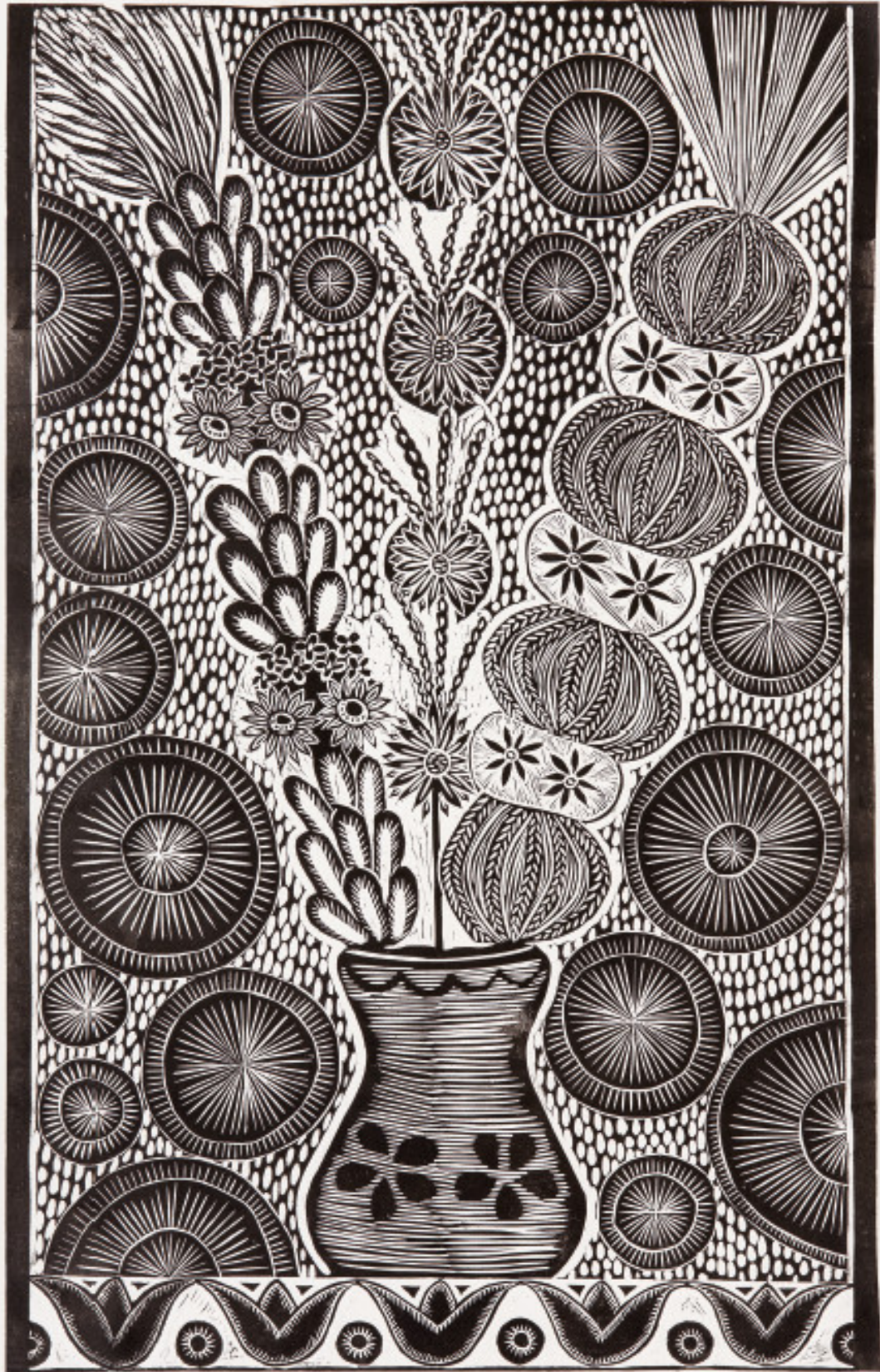
ir valo, valo

nuo prievartos,

apgaulių

ir nuo melo.

№ 45, "Вестник", 2009 г.

Сидра Тимоняк-Братченко

Vienaspalviai skutinėti margučiai

Venspalvāi skutinēti margučāi